

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

КОРЕКЦІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Монографія
2-ге видання, виправлене й доповнене

Запоріжжя 2024

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
протокол № 7 від 16.04.2024 р.

Рецензенти:

Л. К. Велитченко, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;

Н. Є. Завацька, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

О. В. Шевяков, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Корекція девіантної поведінки підлітків

Укладачі:

В. Й. Бочелюк, І. О. Жадленко, М. С. Панов, А. В. Турубарова

У монографії розкриваються сучасні проблеми корекції девіантної поведінки підлітків. Особлива увага приділяється соціально-психологічній диференціації проявів делінквентної поведінки підлітків та їх корекції в умовах закладів соціальної реабілітації та питанням підготовки психологів до роботи з запобігання віктимної поведінки дівчат-підлітків.

Монографія призначена для здобувачів та викладачів закладів вищої освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, вчителів та психологів.

Важливо не те, що зробили із мене,
а те, що я сам зробив із того, що зробили із мене.

Жан-Поль Сартр

ВСТУП

Одним із найважливіших завдань соціально орієнтованої держави є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей та планом дій щодо її виконання.

Згідно спільного наказу Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти України від 07.02.1995 року за №25/31 в Україні запроваджено Міжнародний проєкт Європейської комісії та діє «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю» (ЄМШСЗ). Встановлено, що основною метою проєкту є відпрацювання моделей такої діяльності в закладах освіти, яка б сприяла збереженню та зміцненню здоров'я школярів та вчителів шляхом створення відповідного соціального та фізичного середовища, цілеспрямованої роботи по формуванню валеологічної свідомості, здорового способу життя.

Девіантна поведінка являє собою систему вчинків особистості, що відхиляються від загальноприйнятої норми (норми психічного здоров'я, права, культури, моралі тощо). Загалом до психологічних проявів девіантної поведінки особистості відносять такі: духовні проблеми, зокрема відсутність або втрату сенсу життя, переживання внутрішньої порожнечі, блокування самореалізації духовного потенціалу тощо; деформацію ціннісно-мотиваційної сфери – несформовані моральні цінності (совість, відповідальність, чесність), переважання девіантних цінностей, ситуативно-егоцентричну орієнтацію, фрустрованість вищих потреб, внутрішні

конфлікти, малопродуктивні механізми психологічного захисту; емоційні проблеми – тривогу, депресію, переважання негативних емоцій, алекситимію (ускладнення в розумінні своїх переживань і невміння сформулювати їх у словах), емоційне огрубіння (втрата здатності визначати доцільність, доречність тих чи інших емоційних реакцій, дозувати їх), афективність тощо; проблеми саморегуляції – неадекватні самооцінку і рівень домагань, слабкий розвиток рефлексії, надмірний або недостатній самоконтроль, низький рівень адаптивних можливостей; викривлення у когнітивній сфері – стереотипність, ригідність мислення, неадекватні настановлення, обмеженість знань, наявність забобонів; негативний життєвий досвід – наявність шкідливих звичок, психічних травм, досвіду насильства, соціальну некомпетентність тощо.

ЗМІСТ

ВСТУП	34
ЧАСТИНА 1. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДЕФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРОЯВІВ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	5
1.1. Сучасні підходи до проблеми делінквентної поведінки підлітків.....	5
1.2. Соціально-психологічні особливості проявів делінквентної поведінки у підлітків.....	13
1.3. Особливості діяльності закладів соціальної реабілітації для неповнолітніх делінквентів.....	22
РОЗДІЛ 2 ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОЯВІВ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ...	33
2.1. Методика дослідження проявів делінквентної поведінки підлітків.....	33
2.2. Характеристика рівнів прояву делінквентної поведінки підлітків.....	116
2.3. Соціально-психологічні диспозиції у типології проявів делінквентної поведінки вихованців закладів соціальної реабілітації.....	129
РОЗДІЛ 3 ПСИХОКОРЕКЦІЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	161
3.1. Основні положення програми корекції делінквентної поведінки вихованців закладів соціальної реабілітації.....	161
3.2. Зміст програми корекції делінквентної поведінки підлітків в умовах закладів соціальної реабілітації.....	169
3.3. Оцінка ефективності психокорекційної програми та основні умови її успішного впровадження.....	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО 1 ЧАСТИНИ	209
ЧАСТИНА 2. РОБОТА ПСИХОЛОГА З ЗАПОБІГАННЯ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ	226
РОЗДІЛ 4 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	226
4.1. Психолого-педагогічні особливості професійної підготовки психологів в системі вищої освіти.....	226

4.2.	Психологічна готовність психологів до професійної діяльності.....	240
4.3.	Зміст, структура, складові підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.....	253
РОЗДІЛ 5	ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ ВІКТИМНІЙ ПОВЕДІНЦІ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ.....	262
5.1.	Специфіка віктимної поведінки в підлітковому віці.....	262
5.2.	Гендерні особливості формування віктимної поведінки в дівчат-підлітків.....	279
5.3.	Модель формування готовності психологів до запобігання віктимній поведінці дівчат-підлітків.....	295
5.4.	Аналіз стану готовності психологів до запобігання віктимній поведінці дівчат-підлітків.....	321
РОЗДІЛ 6	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ ВІКТИМНІЙ ПОВЕДІНЦІ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ.....	337
6.1.	Науково-методичне забезпечення підготовки психологів до запобігання віктимній поведінці дівчат-підлітків.....	337
6.2.	Психолого-педагогічні рекомендації з підготовки майбутніх психологів до запобігання віктимній поведінці дівчат-підлітків.....	354
6.3.	Оцінка ефективності формування підготовки психологів до запобігання віктимній поведінці дівчат-підлітків.....	376
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО 2 ЧАСТИНИ.	383
	ПІСЛЯМОВА.....	395